

Marcela Hanáčková, Města myslí. Tři kritiky funkcionalistických principů výstavby měst

Fakulta humanitních studií UK v Praze
LS 2007/08

posudek bakalářské práce

Bakalářská práce Marcely Hanáčkové obsahuje dvě nestejně dlouhé části lemované metodologickým úvodem a komparativním závěrem. Jak její název napovídá, první část se věnuje principům funkcionalistického plánování měst, druhá pak třem jeho kritikám. Především bez okolků, že rozdíl těchto částí není pouze tematický.

Jak nenechává pochybovat hned úvodní její věta, smyslem první části práce je vystavět terč pro část druhou. Otázka však zní, co tento terč vlastně představuje. Odpověď na tuto otázku je totiž poněkud dvojznačná. Na jedné straně si nejprve přečteme, že předmětem kritiky je „funkcionalistické plánování měst tak, jak se uplatnilo po druhé světové válce“. Na straně druhé práce ihned dodává, že principy poválečné výstavby se ustavovaly již ve 20. a 30. letech, a celý zbytek této části se věnuje právě konstituci funkcionalistického urbanismu, abychom se v jejím úplném závěru dokonce dozvěděli, že výsledný poválečný tvar je již jen jeho upadlou formou v rukách „nesprávných lidí“, úředníků či „špatných architektů“. Tato dvojznačnost je pak explicitně zopakována v úvodu druhé části práce (str. 26) a zůstane nerozhodnutá až do konce. Co je tedy tím kritizovaným: funkcionalismus či jeho „nivelizovaná“ podoba?

Navzdory této nejasnosti je jádro první části znamenité. Autorka zde podle všeho uplatnila zkušenosti z předchozího studia, její erudice je zjevná, použitá literatura mimořádně bohatá a zpracování přesné a troufám si říci i poučné. Měl bych snad jen dvě drobné poznámky. Zónování je bezpochyby klíčový prvek funkcionalistické teorie, přesto redukovat ji pouze na tento motiv – jak převážná část práce dělá – je poněkud zjednodušující (a dodejme i odporuje názvu práce, kde je řeč o principech v plurálu). Jako příklad uveďme k zónování na několika místech souřadně připojovanou „standardizaci“, která je přece zcela samostatným tématem, nijak z dělení města na funkční zóny nevyplývá, přesto je však pro funkcionalismus neméně podstatná. Její kořeny – a to je poznámka č. 2 – by pak bylo třeba sledovat dále než jen k počátkům organizace CIAM v pozdních 20. letech, spíše až k raným pracím Le Corbusiera a Buckminstera Fullera či k teoriím taylorismu a praktikám fordismu z let desátých. To jsou však jen drobnosti podněcující k možnému dalšímu rozvíjení této práce.

Ihned však sdělme, že s postupem čtení rostou i rozpaky a že výsledné působení druhé části práce je zcela jiné. Co do rozsahu stěžejní část představuje tři slíbené „kritiky“ funkcionalismu z per Christiana Norberga-Schulze, Kevina Lynche a Josepha Rykwerta. Soustředme se na dva obecné rysy jejich kritiky, jak je líčí autorka této práce. Prvním z nich je přesun důrazu z uvažování o stavbách směrem k přemýšlení o člověku, který ve městě žije, spojený se zájmy o sociální obory, kterýžto ohled údajně funkcionalismus „opomíjel“ (str. 23, 40). To je ovšem pravda pouze tehdy, pokud budeme spolu s autorkou systematicky opomíjet či marginalizovat sociální rozměr funkcionalismu. Byla to totiž právě funkcionalistická výstavba – vedená zásadami flexibility, rychlosti a levnosti –, která poprvé v dějinách umožnila lidem ve velkém měřítku žít ve městě důstojným způsobem – v přiměřeně velkých bytech splňujících základní hygienické požadavky (větrání, oslunění) a s dostatkem zeleně v

okolí. Architektura v této době přestává být záležitostí exkluzivní estetické tvorby a získává novou roli: zabývat se též ekonomickými, ekologickými a sociálními otázkami. Ve všech těchto ohledech celá dosavadní tradice nesnese s funkcionalismem srovnání. A to, že se díky jeho principům podařilo alespoň nějak čelit obrovské bytové nouzi panující ve světě po obou válkách a v Československu též na konci 60. let, nouzi, která reálně hrozila sociálním kolapsem, není záležitost, kterou lze jen tak ignorovat. Dodejme ještě navzdory konstatováním Norberga-Schulze (str. 31), že strohé tvary a standardizace neznamenají automaticky fádnot životního prostoru a mohou mít též své výtvarné kvality – město Zlín je toho, myslím, docela přesvědčivým důkazem (less can be more!).

Druhým kritizovaným rysem je obecně vědecký či technologický přístup funkcionalismu, opírající se o kvantitativní analýzy a statistická data. Je pozoruhodné už to, že sám tento fakt může být bez dalšího předmětem kritiky (str. 31) a že tyto charakteristiky mohou být automaticky používány téměř jako pejorativa, která už další argumentaci ani nepotřebují. Oponent si doposud myslel, že není třeba zdůrazňovat, že rozdíl mezi vědou a filosofií či uměním, nebo mezi kvantitativním a kvalitativním zkoumáním je hodnotově neutrální a že rozhodnutí se pro jednu stranu lze těžko chápat jako kritiku té druhé. Navíc nejde o žádné překvapivé demaskování skryté tváře funkcionalismu – to, že určitá část představitelů funkcionalistické architektury výslovně vyhlašuje svůj příklon od umění k vědě, je obecně známým bodem jejich programu. Je dobré si uvědomit, že zopakovat přesně to, co je vlastním záměrem našeho terče, a připojit k tomu hodnotící „ne“ nemá s kritikou nic společného. Jako vzorový příklad uveďme „kritiku“ funkcionalismu od Norberga-Schulze citovanou na str. 30: „Prostorově se nová sídla již nevyznačují uzavřeností a hustotou. Obvykle se skládají z budov, volně umístěných do parkového prostoru. Již zde nenacházíme ulice a náměstí v tradičním smyslu a celkovým výsledkem je rozptýlený soubor jednotek.“ To, co je zde vydáváno za kritiku, není nic jiného než téměř opsaný Le Corbusierův program stavění v otevřené osnově, nahrazení přísné blokové zástavby volnějším uspořádáním budov, umožňujícím lepší osvětlení a pohyb vzduchu. Tak jako pro Le Corbusierův vztah k dosavadní tradici stavění měst, tak pro vztah jeho následovníků k němu ovšem platí, že zde nejde o kritiku, nýbrž že se pouze klade jedna pozice vedle druhé, jedna představa o městě vedle jiné. Sama autorka na několika místech (str. 59, 60) uvádí – patrně ovšem s poněkud jiným záměrem –, že Norberg-Schulz, Lynch i Rykwert předkládají „velice zvláštní kritiku“ funkcionalismu. Obávám se, že je třeba být důslednější: v podání této práce nejde o kritiku vůbec žádnou, nanejvýš o odmítnutí, a to ještě po většinou bez argumentů.

Podobně se pak autorka vypořádává s poválečnou výstavbou sídlišť. Stupeň paušálního odmítání tohoto typu výstavby je až zarážející. V celé práci se bez jakékoli potřeby dokladu opakují tvrzení o „neúspěchu těchto velkých obytných souborů“ (str. 28) či dokonce o jejich „zvrhlosti“ (str. 43) – s čímž se zde zachází prostě jako s faktem (jediné konkrétnější vyjádření v této záležitosti nalezneme na úplně posledních řádkách této práce, kde se dočteme, že podle Norberga-Schulze „monotónní obytné bloky většiny sídlišť nenesou žádné významy, nevyjadřují místního genia loci, a proto nejsou schopné vytvářet významuplné prostředí“, str. 60, což je ovšem opět tak paušální a navíc navýsost diskutabilní tvrzení, že je těžko je považovat za relevantní kritiku). Oponent si dokáže docela dobře představit, že autorka nemusí mít česká panelová sídliště ráda, cítí ovšem potřebu ji připomenout úsluví „proti gustu žádný dišputát“ čili jinak řečeno to, že postoj „líbí/nelíbí“ se nemůže stát základním stavebním kamenem akademické argumentace. Zároveň by ji též rád upozornil na kvalitativní průzkumy mezi obyvateli sídlišť, které v 70. a 80. letech prováděl Výzkumný ústav výstavby architektury a jejichž výsledky uvádí např. Jiří Musil v knize Lidé a sídliště, kterou autorka sama několikrát cituje. Vyplývá z nich kromě jiného, že posuzování sídlišť

nikdy nebylo takto jednoznačné. Přinejmenším dispozice bytů, jejich plocha či dostupnost MHD byly hodnoceny vždy lépe než ve čtvrtích se starší zástavbou. Dnes se k tomu přidávají další kvality, které byly v době vzniku sídlišť spíše potencialitami: zeleň a městská vybavenost. Výrazem této hodnotové indiference je ostatně i skutečnost, že se současné ceny bytů v panelových i cihlových domech ve stejné lokalitě prakticky neliší. Proč tedy dnes lidé dobrovolně volí za místo svého života neúspěšné a zvrhlé sídelní soubory, by stálo samo za zajímavou sociologicko-psychologickou studií. Tušíme ovšem, že vysvětlení je jinde.

Bylo by možné diskutovat celou řadu dalších dílčích bodů v této práci (např. k podivuhodnému pleonasmu „mentální představy“: existují skutečně jiné představy než mentální? a skutečně funkcionalismus nevychází též z jisté představy o městě – co představa města jako stroje?; k členění: proč jsou v úvodu a závěru doslova opakovány celé pasáže hlavního textu?; k Norbergu-Schulzovi: skutečně je výsledkem „fenomenologické analýzy“ Prahy jen to, že je romantická a že v ní nalezneme množství cizích vlivů? k Lynchovi: nevytváří právě čisté zónování strukturu města a identitu jeho čtvrtí? k Rykwertovi: opravdu je možné antické město poměřovat se současným? atd.), problém však spočívá v něčem jiném: a tím je stupňující se nedbalost provedení této práce. Ta se projevuje jak na rovině obsahové celou řadou paušálních tvrzení a apriorních soudů bez další argumentace, tak na rovině formální až rozčilujícím množstvím pravopisných chyb, které svědčí o tom, že autorka práci po sobě nečetla. Jen při prvním čtení totiž oponent napočítal téměř sto chyb (nejen na absolventku vysoké školy pozoruhodné číslo) a má proto potřebu autorce sdělit, že není jeho úkolem dělat jejímu textu jazykovou korekturu. Dodávám, že poněkud tvrdé konstatování o nedbalosti předložené práce je ještě smířlivé. Vychází z předpokladu, že autorka neměla chuť či dostatek času se jak svými argumenty, tak pravopisem více zabývat. Jiná možnost by byla, že toho ani není schopna – to by ovšem celkové vyznění bylo podstatně horší.

Závěr a hodnocení

Velmi kladně hodnotím bohatou práci s prameny, zvolenou metodu i zřetelnou strukturovanost práce, jakož i provedení její první části. Zároveň mám řadu výhrad k části druhé. To, že jsem se v posudku věnoval zejména kritice, je dáno tím, že rolí oponenta podle mého není chválit, ale upozorňovat na nedostatky. Co do celkového vyznění ovšem navrhuji hodnotit práci jako **chvalitebnou**, v bodovém vyjádření 35–25, přičemž značnou váhu bych přisoudil průběhu obhajoby.

3. června 2008

Cyril Říha, Ph.D.